

T.C.
KUZEYDOĞU ANADOLU KALKINMA AJANSI
(KUDAKA)

Erzurum İli Arama Konferansları – I
**Erzurum İçin Öncü Sektörlerin
Belirlenmesi Raporu**

TRA1

2011

Her hakkı saklıdır.

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. TARIM	2
2.1. BİTKİSEL ÜRETİM	2
2.2. HAYVANSAL ÜRETİM	5
2.3. SU ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ	8
2.4. ORGANİK TARIM	8
3. TURİZM	9
3.1. Kış Turizmi	11
3.2. EKOTURİZM	11
3.3. KÜLTÜR VE İNANÇ TURİZMİ	12
3.4. TERMAL VE SAĞLIK TURİZMİ	13
3.5. SPORCU VE GENÇLİK KAMPLARI VE KONGRE TURİZMİ	13
4. SANAYİ	14
4.1. İMALAT SANAYİ	14
4.2. İNŞAAT SEKTÖRÜ	15
4.3. YERALTI KAYNAKLARI	16
4.4. ENERJİ	19
5. HİZMETLER	19
5.1. BANKACILIK HİZMETLERİ	20
5.2. DANIŞMANLIK HİZMETLERİ	20
5.3. TİCARET, OTELCİLİK VE LOKANTACILIK	21
5.4. BÖLGENİN DIŞ TİCARET POTANSİYELİ VE MEVCUT İHRACAT VERİLERİ	21
6. ÖNE ÇIKAN SEKTÖRLERİN GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLERİ, FIRSAT VE TEHDİTLERİ	24
6.1. GÜÇLÜ YÖNLER	24
6.2. ZAYIF YÖNLER	24
6.3. FIRSATLAR	25
6.4. TEHDİTLER	26
7. ÖNE ÇIKAN SEKTÖRLERİN GELİŞTİRİLMESİ İÇİN VİZYON AMAÇ VE HEDEFLER	27

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. TRA1 Bölgesi tarla bitkileri ekim alanları kıyaslamaları (TÜİK 2010)	3
Şekil 2. Bölge yem bitkileri üretiminin ülke içindeki payı (%; TÜİK 2010).....	3
Şekil 3. TRA1 Düzey 2 Bölgesi sebze üretim oranları (% ; TÜİK 2010)	4
Şekil 4. TRA1 Düzey 2 Bölgesi meyve üretim oranları (% ; TÜİK 2010)	4
Şekil 5. TRA1 Düzey 2 Bölgesi küçükbaş hayvan dağılımı (TÜİK 2009)	6
Şekil 6. TRA1 Düzey 2 Bölgesi kovan dağılımı	6
Şekil 7. Bal üretimi dağılımı (TÜİK 2010).....	7
Şekil 8. İmalat sanayi alt sektörlerinde mevcut işletme	14
Şekil 9. Bölgede sanayide çalışanların inşaat sektöründeki dağılımı (% ; TÜİK 2006).....	15
Şekil 10. TRA1 Düzey 2 Bölgesi maden rezervleri haritası (MTA 2010)	17
Şekil 11. 2005-2010 yılları arası TRA1 illeri toplam ihracatı (\$; TİM 2010)	22

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. TRA1 Düzey 2 Bölgesi tarım arazileri sulanabilirlik durumu (ha TKB 2007)	2
Tablo 2. Erzurum'un önemli meyve üretim miktarları (ton; TÜİK 2010)	5
Tablo 3. Bitkisel üretim verileri.....	5
Tablo 4. Bölge hayvansal üretim değerleri	7
Tablo 5. Erzurum'un su ürünleri üretim miktarları (TÜİK 2008)	8
Tablo 6. TRA1 Düzey 2 Bölgesi organik tarım üretim değerleri (TKB 2010).....	8
Tablo 7. Türkiye'nin turizm açısından önde gelen illerinin tesis ve turist sayıları (TÜİK ve KTB 2009).	9
Tablo 8. TRA1 Bölgesi taşocakları ve madencilik sektöründe istihdam durumu*	18
Tablo 9. TRA1 Düzey 2 Bölgesi elektrik kullanım oranları (% ;TEDAŞ, 2008)	19
Tablo 10. TRA1 Düzey 2 Bölgesi illeri itibarıyla bankacılık hizmetleri (TBB 2009)	20
Tablo 11. Bölgedeki işletmelerin profesyonel danışmanlık hizmeti alma durumu (Bilici 2010)	20
Tablo 12. 2010 yılı sektörler bazında ihracat (\$; TİM, 2010)	22

1. GİRİŞ

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) tarafından geniş bir katılımcılıkla sorumlu olduğu TRA1 Düzey 2 Bölgesi (Erzurum, Erzincan ve Bayburt) için 2011 – 2013 yılları arasında uygulanacak tüm program ve projelere referans teşkil edecek şekilde hazırlanan bölge planında, bölge için “**Anadolu’nun zirvesinde, teknik ve sosyal altyapısını geliştirmiş; sosyal sermayesini ve yenilikçilik kapasitesini ilerletmiş; zengin doğal yapısı, bakir çevresi, alternatif turizm potansiyeli ve sermaye birikimi ile yatırımları cezbeden bir bölge olmak**” şeklinde bir vizyon belirlenmiştir.

Bu vizyon çerçevesinde TRA1 Düzey 2 Bölgesi’nin **tarım, turizm, sanayi ve hizmetler** sektörlerindeki potansiyelini harekete geçirerek bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmışlık göstergelerinde ulusal artış ortalamasının üzerinde gelişme sağlamak amaçlanmıştır. Bu amaçlara ulaşmak için ise 4 temel amaç belirlenmiştir. Bu amaçlar bölgede tarım, turizm, sanayi ve hizmetler sektörlerinde;

- **Beşeri sermayeyi ve sosyal altyapıyı güçlendirmek,**
- **Çevresel sürdürülebilirliği sağlamak ve teknik altyapı güçlendirmek,**
- **Sermaye birikimi ve doğrudan yatırımı sağlamak,**
- **Bölgenin bilgi ve teknoloji düzeyini artırmak** şeklindedir.

Bu kapsamda, Erzurum **tarım sektöründe** organik tarım ve hayvancılık potansiyeli; **turizm sektöründe** kış, doğa ve su sporları ve termal turizm potansiyeli; **sanayi sektöründe** tarıma dayalı sanayi, alternatif enerji üretimi ve madencilik potansiyeli; **hizmetler sektöründe** ise sağlık hizmetleri, ticaret, konaklama ve yeme – içme sektörü potansiyeli öne çıkmaktadır.

Bahsi geçen dört sektöre ait özet bilgiler aşağıda verilmiştir.

2. TARIM

Tarım sektörünün 2010 yılında Türkiye’de toplam istihdam içindeki payı % 25 olarak kaydedilmiştir. TRA1 Düzey 2 Bölgesi’nde kentsel/kırsal nüfus oranı (% 61,87- 38,13) ile tarımsal istihdam oranına (% 56) bakıldığında tarım sektörünün bölgenin ekonomik hayatında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Tarımsal üretim açısından yeterli araziye sahip olan Erzurum’da toplam sulanabilir arazilerin yaklaşık % 50,6’sı sulanabilmekte olup, Türkiye ortalaması % 57,6’dır. Su kaynakları zengin olmasına rağmen, sulama konusundaki yatırımların yetersizliği bu kaynağın etkin bir şekilde kullanılamamasına sebep olmakta ve sonuç olarak tarımsal verimlik düşük seyretmektedir (Tablo 1).

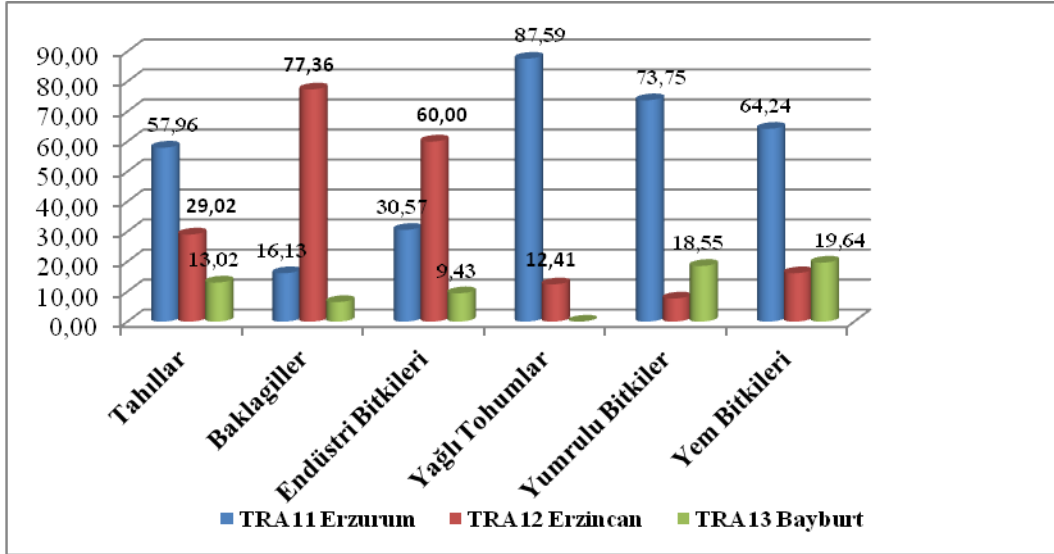
Tablo 1.TRA1 Düzey 2 Bölgesi tarım arazileri sulanabilirlik durumu (ha TKB 2007)

Alan	ERZURUM	TRA1	TÜRKİYE
Tarım Alanı	460.252	794.951	26.013.732
Sulanabilir Arazi (ha)	305.636	556.209	8.500.000
Toplam Sulanan Arazi (ha)	154.672	295.980	4.900.000

Erzurum’un İran, Gürcistan ve Azerbaycan gibi ülke pazarlarına ve ihracat kapılarına yakınlığı tarımsal ürünlerin pazarlanmasını kolaylaştırır da ürün çeşitliliği ve işlenmiş ürün varlığı konusunda problemler bulunmaktadır.

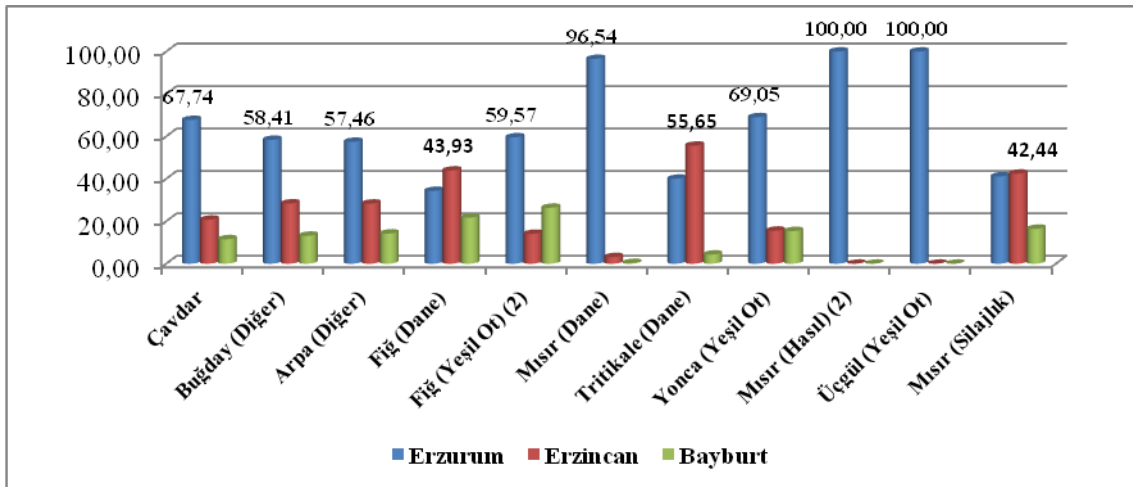
2.1. Bitkisel Üretim

TRA1 Düzey 2 Bölgesi’nde tarla bitkileri ekim alanları ve üretim miktarı açısından yağlı tohumlular, yumrulu bitkiler ve yem bitkilerinde Erzurum’un üstünlüğü göze çarpmaktadır. Baklagiller ve endüstri bitkilerinde ise Erzincan önde gelmektedir. Tahıl ekim alanı ve üretim miktarı açısından sıralama Erzurum, Erzincan ve Bayburt şeklindedir (Şekil 1).

Şekil 1. TRA1 Bölgesi tarla bitkileri ekim alanları kıyaslamaları (TÜİK 2010)

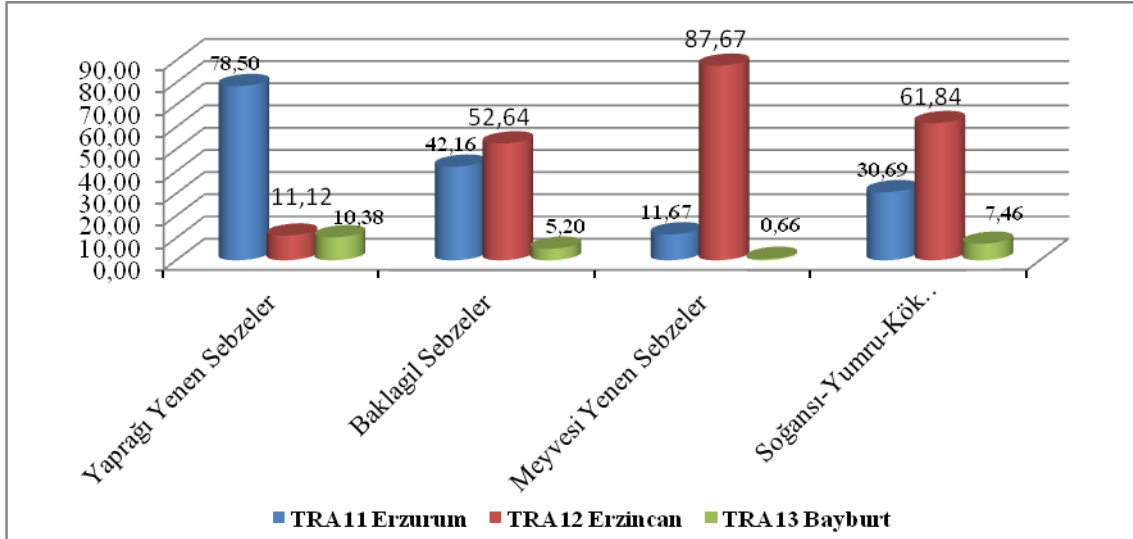
TRA1 Bölgesi'nde yem bitkileri ekim alanları bakımından üçgül, mısır ve yoncada Erzurum; fiğ ve tritikalede Erzincan öne çıkmaktadır. Üretim miktarları bakımından ise, Erzurum'da üçgül, korunga ve yonca; Erzincan ve Bayburt'ta ise korunga, yonca ve fiğ üretimi öne çıkmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Bölge yem bitkileri üretiminin ülke içindeki payı (%; TÜİK 2010)

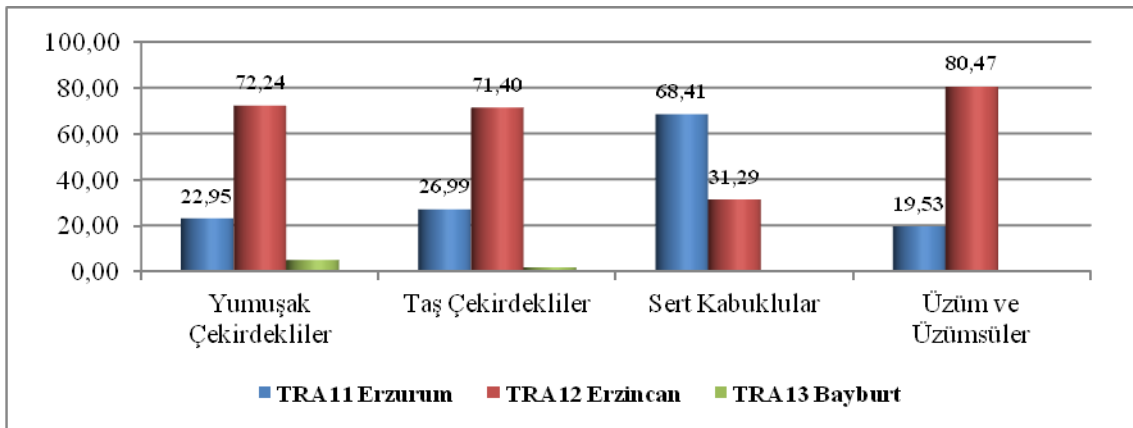
Bölgede yem bitkilerinin hayvancılıktaki girdi maliyetlerini yükseltmesi nedeniyle verimlilikte artış yeterli seviyede değildir. Hayvansal ürünlerin pazarlanmasında yaşanan problemler bölgenin bu sektördeki rekabet gücünü azaltmaktadır.

TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nin ülke sebze üretimindeki payı % 1'in altındadır. Sebze üretiminin yaygın olmamasındaki en önemli etken iklim şartlarıdır. Yaprığı yenen sebze (lahana) üretiminde Erzurum, bölgedeki üretimin % 78,5'ini karşılamaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. TRA1 Düzey 2 Bölgesi sebze üretim oranları (% ; TÜİK 2010)

TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nin meyve üretiminde Erzurum sert kabuklu meyveler üretiminin % 68,41'ini karşılamaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. TRA1 Düzey 2 Bölgesi meyve üretim oranları (% ; TÜİK 2010)

Erzurum'un önemli meyvelerin üretimi konusundaki durumu Tablo 2'de verilmektedir. Tabloya göre kızılcık üretiminde Erzurum TRA1 Bölgesi'nin tamamına yakın kısmını (% 91,89) üretmektedir.

Tablo 2. Erzurum'un önemli meyve üretim miktarları (ton; TÜİK 2010)

	Zerdali	Kızılcık	Dut	Muşmula	Ceviz	Armut	Elma
Erzurum	20	2.165	2.373	153	3.211	2.175	1.422
TRA1	8.801	2.356	7.167	153	4.663	8.928	4.664
Türkiye	34.470	14.472	67.986	4.205	177.298	384.244	273.329

Bölgenin tarımsal verimliliğinde bir gösterge olan bitkisel üretim değerleri karşılaştırmalı olarak Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Bitkisel üretim verileri

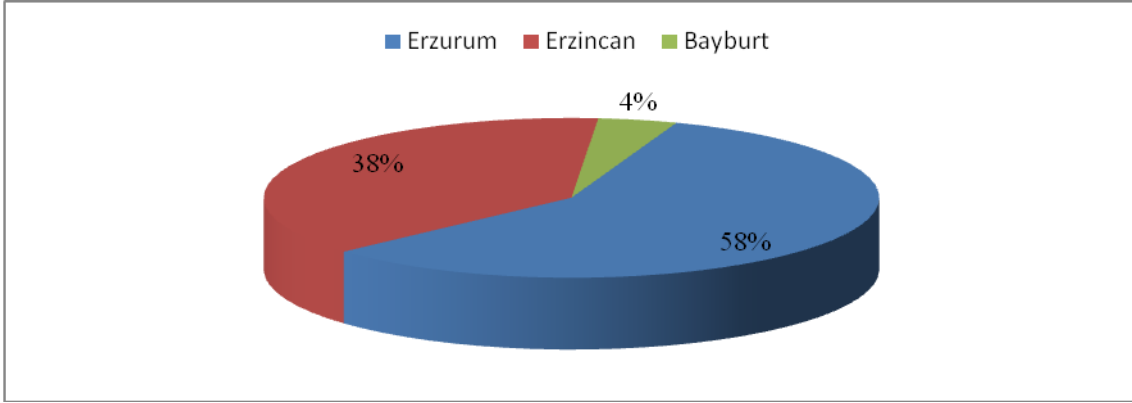
	BİTKİSEL ÜRETİM DEĞERİ (Bin TL)		
	ERZURUM	TRA1	TÜRKİYE
2001	89 189	210 967	20 017 457
2002	170 508	354 812	32 264 200
2003	191 185	423 418	40 569 390
2004	220 085	490 557	45 680 438
2005	204 661	483 838	50 939 687
2006	195 902	477 123	54 515 463
2007	225 764	527 433	56 801 273
2008	244 674	581 649	66 010 114
2009	235 755	585 271	68 2674 86

2.2. Hayvansal Üretim

Erzurum geniş çayır ve mera alanları ve yem bitkisi üretimi için uygun iklim koşulları nedeniyle hayvancılık açısından olumlu özelliklere sahiptir. Uzun ve sert geçen kış mevsiminde hayvanların ahırda kalma süresi ve çiftçinin kendi yemini üretememesi hayvancılıktaki girdi maliyetlerini yükseltmektedir. Ayrıca, uzun süre ahırda kalan hayvanların samanla beslenmesi hayvanlardan elde edilen et ve süt ürünlerinin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Yaz aylarında ise hayvanların mera ve çayırlara erken bırakılması meralardan faydalanma süresini kısaltmaktadır. Yayla ve platoların çokluğu sebebiyle yetiştiricilerin bu yerlere daha az uyum sağlayan siyah-beyaz (Holstein) sığır ırkları yerine İsviçre Esmeri ve Simental gibi hem süt hem et özelliği olan kombine ırkları tercih ettikleri görülmektedir. Bölgede mevcut hayvancılık

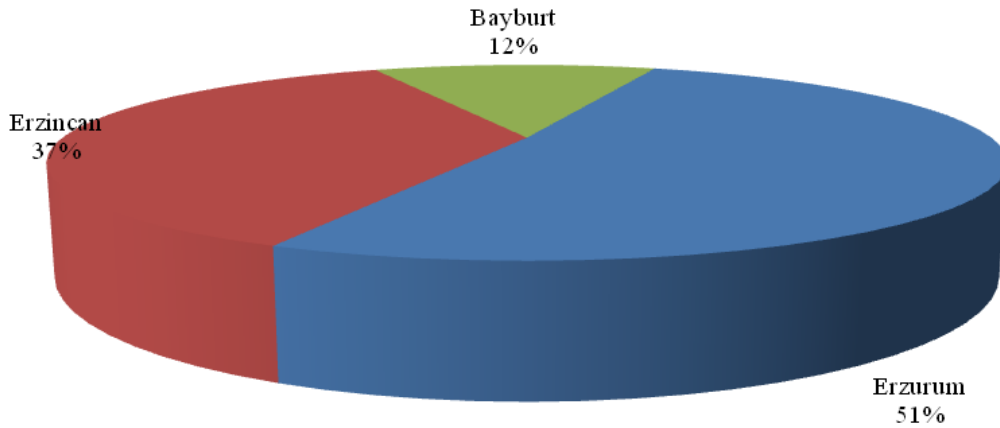
işletmelerinin büyük çoğunluğu ekonomik işletmecilikten uzak, orta ölçekli veya küçük aile işletmeciliği tarzındadır (DPT 2000; TKB 2007).

Bölgedeki büyükbaş hayvan varlığında Erzurum ilk sırada yer almaktadır. Hayvan varlığının % 79'u Erzurum, % 12'si Erzincan ve % 9'u Bayburt'ta yer almaktadır. Bölge, hayvan mevcudu bakımından Türkiye'de ikinci sırada yer alırken, hayvansal üretim bakımından ise 5. sırada yer almaktadır.

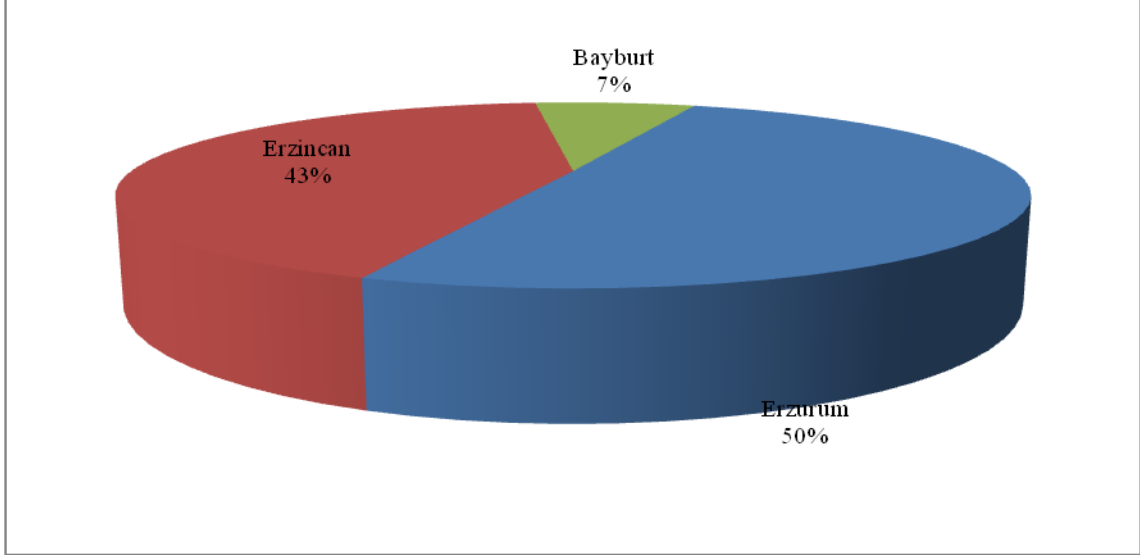
Şekil 5. TRA1 Düzey 2 Bölgesi küçükbaş hayvan dağılımı (TÜİK 2009)

2000 yılında bölgedeki küçükbaş hayvan sayısı Türkiye'deki sayının % 4,21'ini oluştururken, 2009 yılında bu oran % 2,61'e gerilemiştir. Bölgedeki koyun ve keçi varlığında, bölge şartlarına kolay uyum sağlayan yerli ırklar hâkim durumdadır. Küçükbaş hayvancılığın büyük kısmını yerli koyun ve kıl keçisi oluşturmaktadır. Küçükbaş hayvancılık kapsamında bölgede üretilen süt miktarı 2000 yılında Türkiye'deki süt üretiminin % 6,19'unu karşılarken, 2009 yılında bu oran % 2,60'a düşmüştür (TÜİK 2009).

Şekil 6. TRA1 Düzey 2 Bölgesi kovan dağılımı

Arıcılık, büyük çoğunluğu kırsal kesimde yaşayan ve yeterli toprağı olmayan insanlarımız için istihdam kaynağı olması bakımından ülkemiz ekonomisi için önemi giderek artan tarımsal faaliyetlerdendir. Arıcılık açısından bölge iklimi bir sorun yaratmadığı gibi, bazı illerde çok üstün nitelikli bitki kompozisyonları ile meralar bu alanda önemli bir potansiyel oluşturmaktadır.

Şekil 7. Bal üretimi dağılımı (TÜİK 2010)

Arıcılık açısından Erzurum kovan sayısı ve bal üretimi açısından ilk sırada yer almaktadır. Arıcılık sektörü oldukça umut vadeden bir potansiyel olmasına rağmen, sermaye birikimi ve sektörün gelişimi açısından, balın yanında arıcılıkta katma değeri daha yüksek olan arı sütü, polen, propolis, arı zehiri vb. arı ürünlerinin üretimi yetersiz düzeydedir.

Erzurum'un hayvansal üretim değerlerinin TRA1 Bölgesi ve Türkiye geneli ile karşılaştırması Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Bölge hayvansal üretim değerleri

	HAYVANSAL ÜRÜNLER DEĞERİ (Bin TL)				
	ERZURUM	ERZİNCAN	BAYBURT	TRA1	TR
2005	326 175	101 454	45 646	473 276	16 506 022
2006	346 513	105 004	58 856	510 372	18 897 671
2007	352 612	104 625	59 538	516 776	22 921 524
2008	420 979	124 993	42 922	588 893	23 816 982
2009	469 837	111 244	67 417	648 498	26 610 721

2.3. Su Ürünleri Üretimi

Bölgede su ürünleri üretimi, iç sularda yapılan avcılık ve yetiştiriciliğe bağlıdır. Sadece alabalık yetiştiriciliği yapılan bölgede, avcılıkla elde edilen üretimin % 90'ı ise sazan balığı avcılığıdır. Bölge, alabalık yetiştiriciliğinde, 1.147 tonluk üretimle Türkiye'nin % 1,74'ünü karşılamakta olup, Erzurum bölgedeki üretimin % 43,85'ini karşılamaktadır.

Tablo 5. Erzurum'un su ürünleri üretim miktarları (TÜİK 2008)

	Miktar (Ton)	Bölge İçindeki Payı (%)	Ülke İçindeki Payı (%)
Erzurum	503	43,85	0,76
TRA1	1147	100	---
Türkiye	65.928	---	1,74

2.4. Organik Tarım

Erzurum'da organik üretici sayısında yıllar itibariyle artış gözlenmektedir. Hali hazırda organik üretim yapan çiftçi sayısı 3322'dir (TKB 2010).

Organik tarım uygulamaları kapsamında, Erzurum ilinde buğday, yonca, yem bitkileri, çayırotu, meyve ve bal üretimi yapılmaktadır.

Tablo 6. TRA1 Düzey 2 Bölgesi organik tarım üretim değerleri (TKB 2010)

	Çiftçi Sayısı	Üretim Alanı (ha)	Üretim Miktarı (ton)
Erzurum	3.322	40.010,95	153.597,11
TRA1	3.929	47.271,33	171.030,62
Türkiye	42.097	383.782,41	1.343.736,56

Bölge halkının alım gücünün düşük olması dolayısıyla tarım arazilerinde kullanılan kimyasal girdi oldukça düşük olup, organik tarım açısından bölgedeki tarım arazileri son derece elverişlidir. Ekolojik sistemde hatalı uygulamalar sonucu kaybolan doğal dengeyi yeniden kurmaya yönelik, insana ve çevreye dost üretim sistemlerini içeren organik tarım uygulamalarının Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde yeterince yaygınlaşmamış olduğu görülmektedir.

3. TURİZM

DAP Planı'ndan (DPT 2000) başlayarak, DOKAP (DPT, JICA 2000), 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı (DPT 2001), 9. Kalkınma Planı (DPT 2006) ve son olarak Türkiye Turizm Stratejisi 2023'te (KTB 2007) tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de değişen deniz-kum-güneş turizmi alışkanlıkları dikkate alınarak alternatif turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi ve turizmin ülkede çeşitlendirilmesi için yol haritaları çizilmiştir.

Erzurum'un da yer aldığı bölge, sahip olduğu iklim özellikleri, coğrafi konumu, topoğrafik yapısı, zengin doğal kaynak rezervleri, tarihi ve kültürel geçmişi ile turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyeli nedeniyle bölge giderek önem kazanan alternatif turizm aktiviteleri için son derece uygun alanlar sağlamaktadır. Kültür ve doğa turizmi konusunda sahip olduğu yüksek potansiyeline rağmen, halkın gelir düzeyinin düşük olması, sürekli dış göç vermesi nedeniyle nüfusun azalması gibi faktörler bölgeyi olumsuz etkilemekte ve bölge mevcut turizm potansiyelinden yeterince yararlanamamaktadır. Erzurum'un ve bölgede yer alan diğer illerin konaklama tesisi, yatak kapasitesi ve ziyaretçi sayılarına göre durumları Tablo 7'de verilmiştir. Tablo incelendiğinde; Erzurum'un Türkiye içinde turizm açısından son derece gerilerde kaldığı görülmektedir.

Tablo 7. Türkiye'nin turizm açısından önde gelen illerinin tesis ve turist sayıları (TÜİK ve KTB 2009).

	TURİZM YATIRIM BELGELİ			TURİZM İŞLETMESİ BELGELİ			TURİST SAYISI	
	Tesis sayısı	Oda sayısı	Yatak sayısı	Tesis sayısı	Oda sayısı	Yatak sayısı		
ANTALYA	169	38.796	84.553	643	122.024	261.964	8.564.595	
İSTANBUL	79	11.711	24.987	363	29.984	60.926	7.050.748	
İZMİR	42	6.260	14.568	133	12.257	26.103	1.034.064	
							YERLİ	YABANCI
ERZURUM	6	999	2.256	10	933	1.941	154.190	21.540
							175.730	
ERZİNCAN	3	122	246	2	129	270	81.258	1.874
							83.132	
BAYBURT	-	-	-	-	-	-	21.500	1.500
							23.000	
TRA1	9	1.121	2.502	12	1.062	2.211	256.948	24.914
							281.862	

Türkiye'nin batısını doğusu ile kuzeyini güneyi ile bağlayan bir kavşak noktası olan Erzurum, antik çağlardan günümüze pek çok medeniyetin hüküm sürdüğü bir coğrafyada yer almaktadır. İl, genel iklim ve topoğrafik özellikleri ile kış turizmine; yüksek, dağlık coğrafi yapısı ve zengin su kaynakları ile doğa sporları turizmine; derin tarihi birikimi ve oturmuş kültür çeşitliliği ile kültür-inanç turizmine; mevcut sağlık hizmetleri ve termal kaynaklarının zenginliği ile de sağlık turizmine çok önemli bir potansiyel teşkil etmektedir.

İlin konumu, ulaşım ve haberleşme imkanlarının uygun oluşu, üniversite ve çeşitli kuruluşların varlığı, tarihi, kültürel, tabii ve turistik değerlerin zenginliği bölgeyi potansiyel bir ticaret ve turizm merkezi adayı yapmaktadır.

Erzurum sahip olduğu doğal ve kültürel kaynak değerleri açısından deniz – kum – güneş turizmi dışındaki hemen her türlü turizm aktivitesi için uygun alanlar sunmaktadır. İlde yapılabilecek başlıca turizm aktiviteleri arasında;

- Kış turizmi,
- Ekoturizm (doğa ve su sporları),
- Tarih - kültür ve inanç turizmi,
- Termal ve sağlık turizmi,
- Günübirlik turizm,
- Spor, gençlik ve kongre turizmi yer almaktadır.

Erzurum kent merkezinde UNIVERSIAD E oyunları nedeniyle yapılan tesisler bölgede kış turizminin çeşitlenmesi açısından önemli imkânlar sağlamaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Efes Pilsen işbirliği ile 2007 yılının Mart ayında yürütölmeye başlanan ve bölgesel kalkınma projesi olan Doğu Anadolu Turizm Geliştirme Projesi (DATUR) kapsamında özellikle Çoruh havzasında yapılan faaliyetler de bölgede turizmin geliştirilmesine ve halkın turizm konusunda bilinçlenmesine olanak sağlayan başka bir olumlu gelişmedir.

3.1. Kış Turizmi

Türkiye’de önemli kış turizm merkezlerinden biri olan Erzurum Palandöken Dağları Kış Sporları Merkezi, Türkiye’de ilk defa planlı (Erzurum-Palandöken Kış Sporları ve Turizm Master Planı) bir şekilde yapılanan kış turizm merkezi olma özelliğini taşımaktadır. Bu merkez, kayak mevsiminin uzun, kristal kar özelliği ile kar kalitesinin yüksek, pist uzunluklarının elverişli olması ve şehir merkezine ulaşılabilirliğin kolay olması özellikleri ile uluslararası ve ulusal standartlarda kullanılabilecek potansiyel kayak alanlarını içermektedir. Mevcut kullanımda olan merkezin dışında Konaklı Kayak Merkezi, topoğrafik özellikleri nedeniyle kış turizmi açısından dünyada ender kabul edilen yerlerden biri olmakla birlikte merkezin henüz altyapısı tamamlanmamıştır.

Palandöken Kayak Merkezi’nde ve Konaklı bölgesinde 2011 Üniversiteler Kış Oyunları (Erzurum 2011 Winter Universiade) nedeniyle yapılan yatırımlar ve Erzurum Palandöken, Erzincan Ergen ve Kars Sarıkamış Kayak Merkezlerinde altyapı yatırımlarının tamamlanmasına yönelik AB Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığının yürütücüsü olduğu, "Erzurum - Erzincan - Kars Kış Turizmi Koridorunun Geliştirilmesi Projesi" bölgenin kış turizmi potansiyelini ve cazibesini önemli ölçüde arttıracaktır.

3.2. Ekoturizm

Tahrip edilmemiş, özgün ve çeşitlilik gösteren doğal kaynak varlığı, dünyada son dönemde gelişme gösteren macera, keşif ve doğa sporlarına yönelik pek çok turizm aktivitesine imkân sağlayan ilde; son yıllarda rafting, kano gibi akarsu sporları, dağ/doğa yürüyüşleri, mağara turizmi, yayla turizmi, kuş ve bitki inceleme gibi alternatif turizm faaliyetleri öne çıkmaktadır.

Bayburt ve Erzurum illerinin kuzeyinden geçen Çoruh nehri ülkemizin en hızlı akan akarsularından biri olup, bu özelliği ile akarsu sporları için çok elverişlidir. Çoruh havzasında yer alan Tortum ve İspir Vadileri yürüyüş, dağcılık, dağ bisikleti, atlı safari gibi spor ve macera aktiviteleri açısından önemli bir potansiyele sahiptir. İlin kuzeyinde

sıralanan Yedigöller-Sırakonaklar-Soğanlı Yaylası-Kaçkar dağcılık aktiviteleri için başlıca rotalardır. Bu rota, İspir Sırakonaklar köyünde yer alan tarihi evlerin ev pansiyonlarına çevrilmesiyle çok sık tercih edilmektedirler. Aynı zamanda, Çoruh Vadisi'nde dağ bisikletçiliği açısından da çok uygun rotalar bulunmaktadır.

Erzurum'un kuzeyinde yer alan Tortum Gölü ve Tortum Şelalesi, doğa gezileri açısından önemli bir potansiyele sahiptir.

Yabani hayvan ve kuş varlığı açısından zenginlik gösteren ilde; Çoruh Vadisi, bulunan yabani hayvan popülasyonu önem arz etmektedir. Erzurum Ovası sulak alan olma özelliği ve kuş göç yolları üzerinde bulunması nedeniyle önemli kuş türlerini barındırmaktadır. Çoruh havzasında yer alan İspir ve Uzundere Bölgesi, Doğu Karadeniz Dağları'nda yaşanan yoğun kuş göçünün önemli bir kısmının izlenebilmesine imkân tanıyan önemli kuş gözlem rotaları üzerindedir. Ayrıca bu bölgede yöreye özgü kuş türleri bulunmaktadır. Bu potansiyeli nedeniyle bölge kuş gözlemciliği ve av turizmi açısından çok önemli imkanlar sunmaktadır.

TRA1 Düzey 2 Bölgesi, bitki örtüsü açısından zengin olmamakla birlikte; flora çeşitliliği ve endemizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Çoruh Vadisi'ndeki yaylalar ve Erzurum Palandöken Dağı floristik zenginliklere sahip olup, bu açıdan bölge, foto safari ve bitki gözlemciliği aktiviteleri için çok önemli imkanlar sunmaktadır.

3.3. Kültür ve İnanç Turizmi

İlde yer alan tarihi ve kültürel değerlerin varlığı, kültür ve inanç turizmi açısından zengin bir potansiyel oluşturmaktadır. Cami, medrese, kilise, han ve bedesten gibi tarihi ve dini yapılar ile sivil mimarlık öğeleri kültür ve inanç turizmi açısından önemlidir.

Bu turizm tipi açısından önemli olan bir diğer değer ise, bölgede yaygın olarak yapılan geleneksel ata sporlarımızdan cirit sporudur. Cirit sporu gösteri ve spor kulüpleri arasında yapılan müsabakalarla yaşatılmaktadır. Oltu taşı işlemeciliği, ehram ve kilim dokumacılığı (Bardız kilimi vs.) gibi el sanatları kültür turizmini destekleyen ve bölgenin yerel değerlerinin tanıtımını sağlayan önemli aktivitelerdir.

3.4. Termal ve Sağlık Turizmi

Tüm dünyada son yıllarda yükselen bir eğilim haline gelen sağlık turizmi sadece kaplıca turizmini değil, medikal turizm denilen tedavi için gidilen hastane turizmini de içine alır. Erzurum hem hastane sayısı ve kalitesi hem de kaplıca bakımından zengin olduğu için doğudaki ülkelerden gelecek turistlere hizmet verebilecek kapasitededir. İlde Pasinler, Akdağ, Aziziye, Köprüköy, Tekman, Horasan, Dumlu, Çat ve Olur'da bulunan kaplıcalar, termal turizm ve sağlık turizmi için önemli turistik potansiyele sahip olup, diğer turizm tipleriyle kolaylıkla entegre olabilecek kaynaklardır. Bu yüksek turizm potansiyeline rağmen mevcut tesislerin yetersiz olması nedeniyle bu alanlar tam olarak değerlendirilememektedir.

3.5. Sporcu ve Gençlik Kampları ve Kongre Turizmi

Erzurum, yüksek rakımının ve özellikle yaz ikliminin uygun özelliklerinden yararlanarak sporcu kampları ve kongreler için uygun fırsatlar sunmaktadır. Biyoklimatik konfor açısından son derece uygun özellikler taşıyan il, iklimi yazın aşırı sıcaklık baskısına neden olmadığı için performansa dayalı sporların ve dış mekânda gerçekleştirilecek aktivitelerin rahatlıkla yapılabilmesine olanak sağlar. Bu anlamda golf sporu gibi dış mekândan doğrudan etkilenen sporlar ve sporcu kampları için bölge müsait alanlara sahiptir.

İlde yer alan kış turizm merkezleri, kongre turizmine yönelik büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Bu potansiyele ildeki üniversiteler de katkı sağlamaktadır.

4. SANAYİ

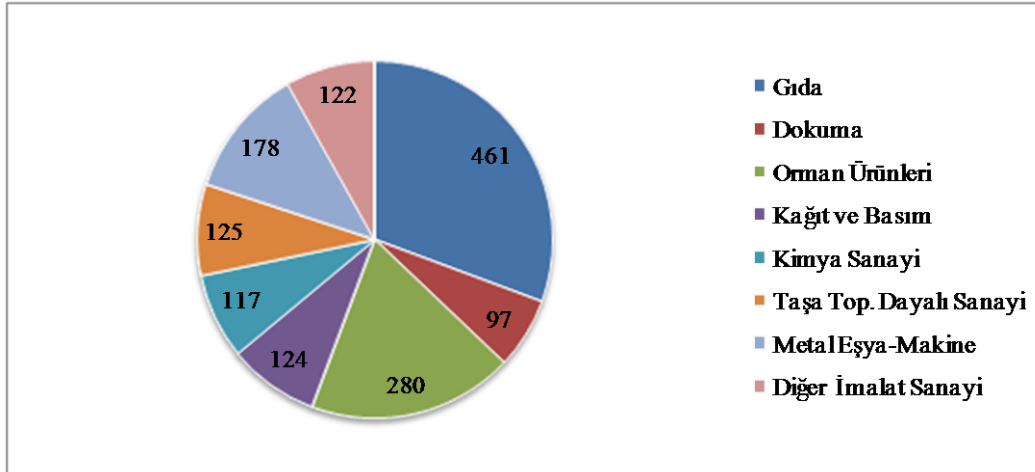
Erzurum’da sanayileşme 1950 yılı sonrası başlamıştır. Bölgedeki sanayi işletmeleri 2006 yılından itibaren üretimlerinde düzenli artış gerçekleştirmişlerdir. Aynı artış ticaretle uğraşan işletmeler için de geçerlidir. 2008 yılı ekonomik krizinin bölgede kapanan işletme sayısını büyük oranda artırmasına rağmen, krizde ayakta kalan işletmelerin elektrik tüketiminde herhangi bir düşüş yaşanmamıştır.

Refah düzeyi ve sanayileşme olgusunu ifade eden kişi başına elektrik tüketimi Türkiye’de 2.162 KWh’dir. TRA1 Bölgesi, 26 Düzey 2 Bölgesi arasında 22. sırada yer almaktadır. Türkiye illeri sıralamasında ise Erzurum 1.083 KWh elektrik tüketimi ile 59. sırada yer almaktadır (TÜİK 2009).

4.1. İmalat Sanayi

İmalat sanayi göstergeleri bakımından TRA1 Düzey 2 Bölgesi ülke geneline nispeten geri kalmış durumdadır. Ancak DAP Bölgesi ölçeğinde kıyaslandığında Erzurum ve Erzincan’ın görece olarak imalat sanayinde üstünlüğü söz konusudur.

Bölgede imalat sanayi alt sektörlerinde mevcut işletme sayıları Şekil 8’de verilmiştir.

Şekil 8. İmalat sanayi alt sektörlerinde mevcut işletme

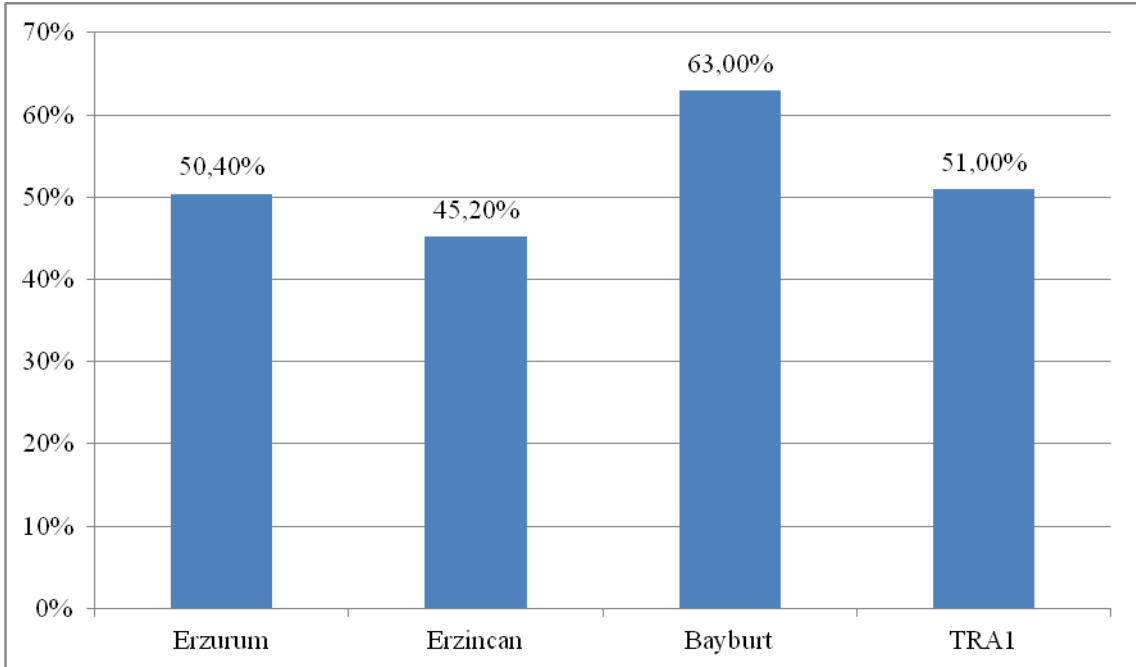
Bölge ekonomisinin tarıma dayalı olması, imalat sanayinde katma değeri düşük olan ürünlerin üretilmesi, ürün yelpazesinin çeşitlenememiş olması, OSB ve KSS’lerdeki altyapı yetersizlikleri, eğitilmiş ve nitelikli iş gücü yetersizliği, ulusal veya uluslararası

kalite standartlarında üretimin yapılamaması, pazarlama faaliyetlerine gerekli önemin ve kaynağın ayrılamaması gibi temel sıkıntılar bölgede imalat sanayisinin gelişmemesindeki temel etkenlerdir. Diğer taraftan, coğrafya ve iklim koşullarının olumsuzluğu, bölgenin başlıca ithal ve ihraç pazarlarına olan uzaklığı, bölgedeki ham madde çeşit ve miktarının sınırlılığı, kişi başına gelirin düşük olması gibi nedenlerle bölgesel ve yerel pazarların yeterince güçlü olamaması da, bölgenin kendi cazibesi ile sanayi yatırımı çekmesine engel olmaktadır (DPT 2000).

TÜİK'in 2010 yılı verilerine göre; Türkiye imalat sanayi içerisinde TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nin iş kayıtlarına göre girişim sayısı bakımından % 0,71'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir.

4.2. İnşaat Sektörü

Bölgede, sanayi sektöründe çalışanların alt sektörler dağılımında, inşaat sektörü (% 51) birinci sırada yer almaktadır. İller bazında sanayi çalışanları içinde bu oranın Erzurum'da % 50,4 olduğu görülmektedir (Şekil 9).

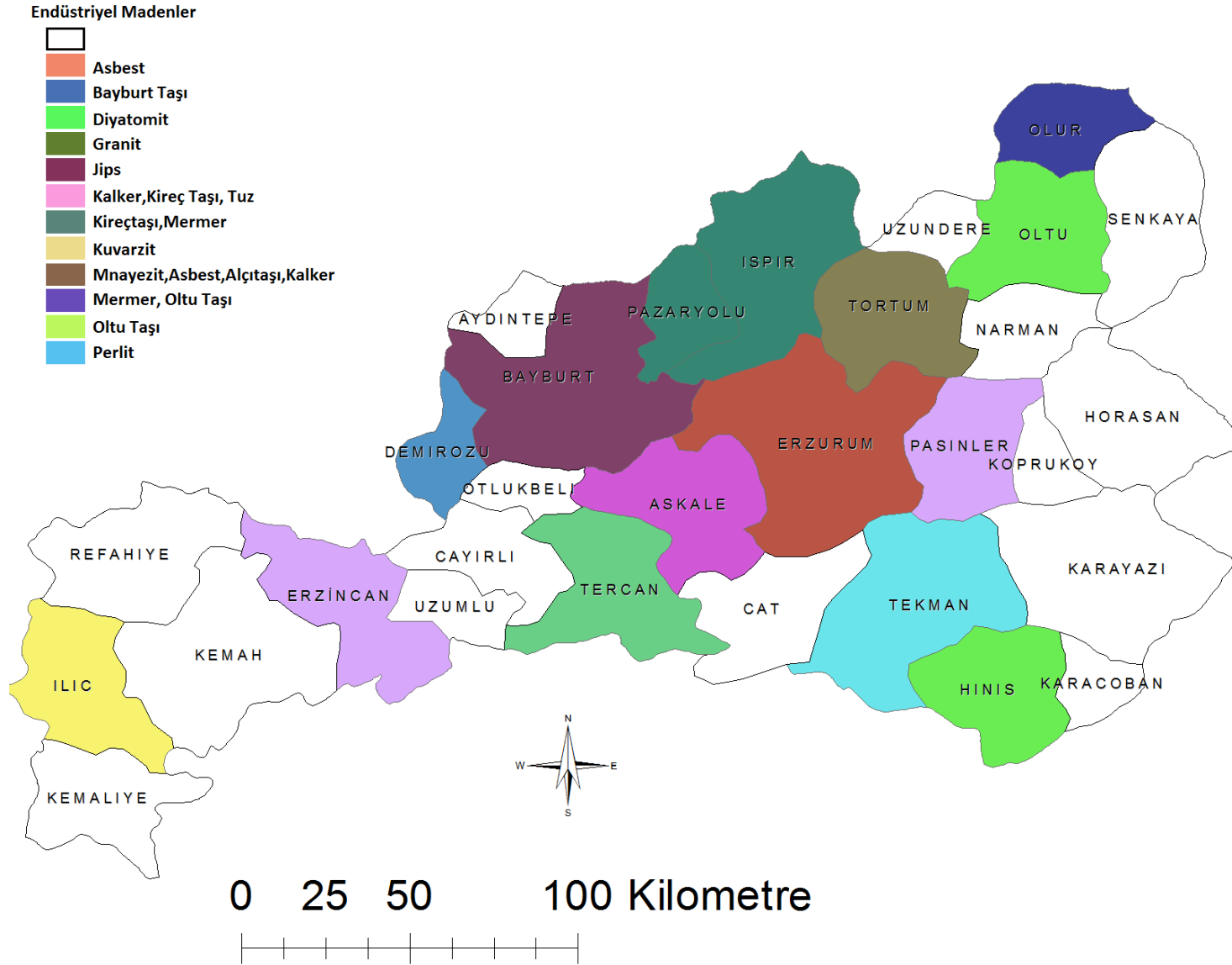
Şekil 9. Bölgede sanayide çalışanların inşaat sektöründeki dağılımı (% ; TÜİK 2006).

Bölgede kış mevsiminin uzun sürmesinden dolayı inşaat mevsimi kısadır. Herhangi bir finans sıkıntısı çekilmese bile başlanan inşaatların bitirilebilmesi için iki inşaat sezonuna ihtiyaç duyulmakta olması maliyetleri artırıcı bir etki yapmaktadır. İnşaat girdilerini teşkil eden demir ve tuğla üretiminin büyük çoğunluğunun bölge dışında olması da taşıma maliyetlerini artırmaktadır. Ayrıca bölgedeki kalifiye iş gücü inşaat sezonunun uzun ve talebinin yüksek olduğu yerlere göç etmektedir. Sektörün temel girdi maddesi olan çimento ihtiyacını karşılayan sanayinin bölgede yeterli potansiyele sahip olmasının yanı sıra, çimento sanayisinin gelişmesi için de gerekli potansiyel mevcuttur.

4.3. Yeraltı Kaynakları

Erzurum, yer altı kaynakları bakımından zengin olmasına rağmen coğrafi konumu nedeniyle pazarlama imkânlarının ve madencilik sanayinin gelişmemiş olması gibi nedenlerle bu potansiyelden yeterince yararlanılamamaktadır. İlde ekonomik değeri olan madenler; endüstriyel hammaddeler (manyezit, asbest, diatomit, alçıtaşı, kalker, kil, kireçtaşı, mermer, perlit, granit, Oltu taşı, tuz, taş ocakları, oniks mermeri), metalik madenler (krom, bakır, demir, manganez, manyezit, kromit) ve enerji madenleri (linyit; Aşkale, Oltu, İspir, Hınıs, Pasinler ve Horasan) olarak gruplandırılabilir. Erzurum'un yer aldığı TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nin maden rezervlerinin alansal dağılımları Şekil 10'da gösterilmektedir.

Bölgede rezervi bulunan endüstriyel hammaddelerin büyük çoğunluğu işletilememekte, işletilen hammaddeler ise çok düşük üretim kapasitesiyle özel sektör eliyle değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Enerji madenleri konusunda ise bölgede en belirgin enerji madeni linyit kömürüdür. İl yaklaşık 107 milyon ton linyit rezervi ile ülkenin önemli linyit rezervine sahip alanlarından biridir.

Şekil 10. TRA1 Düzey 2 Bölgesi maden rezervleri haritası (MTA 2010)

Erzurum İli Oltu ilçesinde bulunan ve yapısı itibarı ile kompakt linyit ya da metamorfizma geçirmiş linyit olarak da bilinen Oltu taşı ocakları, son yıllarda üretim kapasitesindeki azalma nedeniyle atıl vaziyette kalmış bulunmaktadır.

Krom üretimi bakımından Erzincan-Erzurum yöresi (Tercan ve Kop Dağı) önemli bir paya sahiptir. Buna rağmen bölgede madencilik sektöründe istihdam oldukça düşük düzeydedir (Tablo 8).

Tablo 8. TRA1 Bölgesi taşocakları ve madencilik sektöründe istihdam durumu*

	TOPLAM İŞ YERİ SAYISI	TOPLAM İSTİHDAM (Kişi)
Erzurum	6	269
Erzincan	14	438
Bayburt	1	59
TRA1	21	766

*Erzurum, Erzincan, Bayburt Sanayi ve Ticaret İl Müdürlükleri verilerine göre

Erzurum-Oltu ve Erzurum-Tortum'da bulunan kaya tuzları ve kaynak tuzları bölge için önemli bir potansiyel arz etmektedir. Kaya tuzu rezervleri Erzurum ve bölgesinde yaygın olarak bulunmaktadır. 2009 yılında Erzurum-Tortum-Sağırkaya mevkiinde özel sektörde faaliyet gösteren bir sondaj şirketi tarafından yapılan jeofizik rezistivite ölçümleri sonucu yaklaşık 200.000.000 ton tuz rezervi olduğu tespit edilmiştir. Bu miktar, bölge için önemli bir potansiyel arz etmektedir. Erzurum-Oltu ilçesinde de yapılan ölçümler neticesinde 30 milyon ton kaya tuzu rezervinin olduğu tespit edilmiştir.

Toprağa dayalı sanayi hammaddeleri (çimento hammaddeleri olan kireçtaşı-kil-marn-alçı taşı vb.) Erzurum-Aşkale ilçesinde yer almaktadır. Çimento Bölgenin ihraç ürünleri arasındadır.

MTA tarafından yapılan çalışmalarda, Erzurum'un Pasinler ilçesi Kotandüzü, Tımarköy ve Ahaköy sahalarında iyi kalite perlit bulunduğu ve rezervin 250.000.000 ton olduğu tespit edilmiştir.

4.4. Enerji

Hidroelektrik, rüzgar ve güneş enerjisi gibi alternatif enerji kaynakları açısından Erzurum ili ve TRA1 Bölgesi özellikle hidroelektrik kaynaklar noktasında büyük bir potansiyele sahip olsa da rüzgar ve güneş enerjisi konularında da araştırma ve fizibilite çalışmaları için girişimler yapılmaktadır.

TRA1 Bölgesi'nde hâlihazırda 7 adet 100,37 MW Kurulu güce sahip hidroelektrik santrali (HES) bulunmaktadır. İlk etüt, fizibilite ve mastır plan aşamasında ise 29 adet 1253,64 MW gücünde hidroelektrik santral bulunmaktadır. Bu barajlar tamamlandıktan sonra bölgeye sağlanan enerji miktarında büyük bir artışın gerçekleşmesi beklenmektedir.

Bölgenin 2008 yılı itibarıyla toplam elektrik tüketimi 1.108. 057 MWh olup, Türkiye tüketiminin % 0,6'sı oranındadır. TEDAŞ 2008 verilerine göre, Erzurum kayıp-kaçak oranında Türkiye'de % 16,1 oranıyla 15. sırada yer almaktadır. Erzurum ve TRA1 Düzey 2 Bölgesi elektrik kullanım oranları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. TRA1 Düzey 2 Bölgesi elektrik kullanım oranları (% ;TEDAŞ, 2008)

	Mesken	Ticaret	Resmi Daire	Sanayi	Tarım Sulama	Aydınlatma	Diğer
ERZİNCAN	40,5	14,7	10,2	8	5,5	5,7	15,2
ERZURUM	38,6	13,7	18,4	19,2	0,5	6,7	2,9
BAYBURT	52,7	13,8	7,8	11,9	0,9	8,7	4,2

5. HİZMETLER

Bankacılık, eğitim, sağlık, turizm, konaklama, danışmanlık, ticaret, ulaştırma ve haberleşme gibi birçok farklı alan hizmetler sektörünün dinamiklerini teşkil etmektedir. TRA1 Bölgesi'nde 2006 yılı verilerine göre hizmetler sektörü, gayri safi katma değer içindeki % 64'lük payı ile birinci sırada yer almaktadır. TÜİK'in 2010 yılı verilerine göre;

bölgede istihdamın % 56'sını tarım, % 36'sını hizmetler sektörü, % 8'ini ise sanayi sektörü oluşturmaktadır.

5.1. Bankacılık Hizmetleri

İlde faaliyet gösteren 50 bankanın 16 tanesi özel sermayeli, 28 tanesi kamu sermayeli, 6 tanesi ise yabancı sermayeli bankaların şubeleridir (Tablo 10).

Tablo 10. TRA1 Düzey 2 Bölgesi illeri itibariyle bankacılık hizmetleri (TBB 2009)

	Toplam Şube Sayıları	Özel Sermaye Bankaları	Kamusal Sermayeli Bankalar	Yabancı Sermayeli Bankalar
ERZURUM	50	16	28	6
ERZİNCAN	23	7	12	4
BAYBURT	20	7	9	4

5.2. Danışmanlık Hizmetleri

Türkiye’de ve bölgede danışmanlık sektörüyle ilgili rakam ve veriler yeterli seviyede değildir. Erzurum Alt Bölgesindeki KOBİ’lerin Mevcut Durumları, Sorunları ve Çözüm Önerileri (Bilici 2010) isimli bir çalışmaya göre bölgedeki işletmelerin sadece % 36,4’ünün danışmanlık hizmeti aldığı görülmektedir (Tablo 11).

Tablo 11. Bölgedeki işletmelerin profesyonel danışmanlık hizmeti alma durumu (Bilici 2010)

Danışmanlık Hizmeti	Bayburt		Erzincan		Erzurum		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Alıyor	2	16,7	30	42,3	36	34,6	68	36,4
Almıyor	10	83,3	41	57,7	68	65,4	119	63,6
Toplam	12	100,0	71	100,0	104	100,0	187	100,0

5.3. Ticaret, Otelcilik ve Lokantacılık

Bölgede ticaret sektöründen elde edilen gelir toplam gelirin % 11,4'üne denk gelmektedir. Bu oran, Türkiye genelinde ise % 10,5'tir. Görüldüğü gibi ticaret sektörü bölgede Türkiye geneline oranla daha yoğun olarak kullanılan bir gelir kaynağıdır.

TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nde ve Erzurum özelinde gerek toptan ve perakende ticaret sektöründe, gerekse otel, lokanta ve kahvehane sektöründe girişim sayıları Türkiye ortalamasının altındadır. Otelcilik ve lokantacılık sektörü verilerine bakıldığında, sektörün ticaret sektörüne göre çok daha düşük değerlere sahip olduğu görülmektedir.

Konaklama sektörü ilde gelişmekte olan bir alandır. Kış turizminin gelişiyor olması nedeniyle yeni yatırımcıların ilgisini çeken bölgede Palandöken Kış Sporları Merkezi'nde mevcut bulunan üç adet lüks otele ilave olarak bir tane daha otel yapılarak hem yatak sayısı hem de hizmet kalitesi artırılmıştır. Bununla beraber, kış sporlarına yönelik olarak oluşturulan alanlardan Erzurum Konaklı Bölgesi'nin altyapısı büyük bir hızla tamamlanmıştır. Bu alanlarda konaklama tesislerinin yapımı kamu veya özel sektör eliyle kısa sürede başlayacak ve tamamlanacaktır.

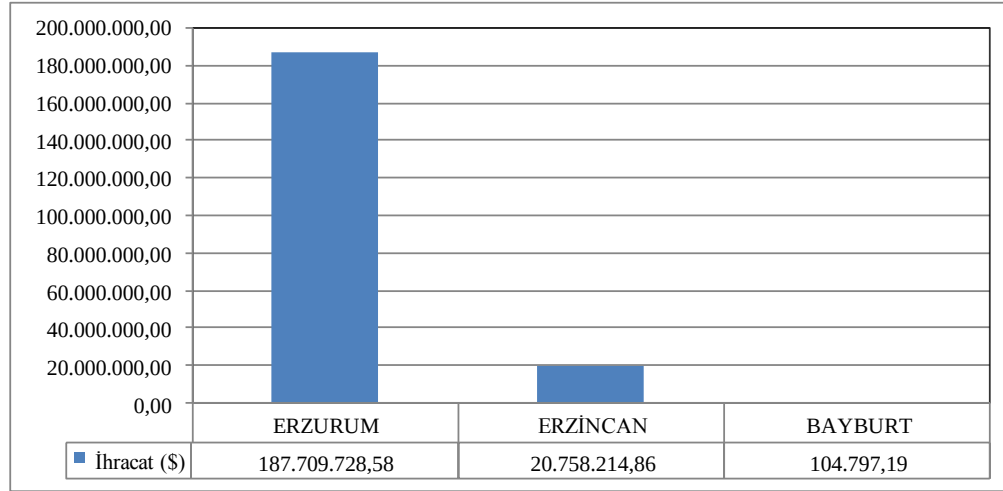
Konaklama sektöründe belirlenen en önemli sorunların başında; ilde yoğun şekilde bulunan kamu misafirhaneleri ile rekabet edememek ve çalıştıracak kalifiye eleman yetersizliği yer almaktadır. Erzurum'da turizm ve otelcilik ile ilgili eğitim kurumlarının olmasına rağmen buralarda yetişen personelin bölgeden ayrılma isteği engellenememektedir.

5.4. Bölgenin Dış Ticaret Potansiyeli ve Mevcut İhracat Verileri

TRA1 Düzey 2 Bölgesi coğrafi konumu itibarıyla dış ticaret için transit bir alan özelliği göstermektedir. Bu nedenle, Türkiye'den Kafkaslara, İran'a, Orta Asya'ya ve Orta Doğu'ya olabilecek her türlü ticari hareketlilikte bölgenin doğrudan etkilenme olasılığı vardır.

URAK tarafından hazırlanan İller Arası Rekabetçilik Endeksi 2009 yılı verilerine göre Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli açısından Erzurum 46. sırada yer almaktadır.

Doğu Anadolu İhracatçıları Birliği'nden alınan verilere göre; Birliğin görev alanını kapsayan Doğu Anadolu Bölgesi'nde ihracat yapmakta olan 8.763 üye mevcuttur. TRA1 Düzey 2 Bölgesi'nde kayıtlı toplam ihracatçı sayısı 58 olup, Erzurum ilinde 47 üye bulunmaktadır. TRA1 Düzey 2 Bölgesi illerinde ihracat verileri Şekil 11'te verilmektedir.

Şekil 11. 2005-2010 yılları arası TRA1 illeri toplam ihracatı (\$; TİM 2010)

Bölge ihracatı yıllar bazında incelendiğinde, 2007 ve 2009 yıllarında bölgenin toplam ihracatında azalma yaşandıysa da, son beş yılda genel olarak toplam ihracatta artış olduğu görülmektedir. Bölge ihracatının büyük bir bölümünün Erzurum tarafından yapılmasına karşın her üç ilin ülke ihracatına oranı 2010 yılı için sadece % 0,025 olup oldukça düşüktür (TİM 2010).

Türkiye İhracatçıları Meclisi'nden alınan verilere göre; 2010 yılı içerisinde Erzurum'da kimyevi maddeler ve mamulleri, ağaç mamulleri ve orman ürünleri, hazır giyim ve konfeksiyon, makine ve aksamı ile çimento ve toprak ürünleri ihracatının öne çıktığı görülmektedir (Tablo 12).

Tablo 12. 2010 yılı sektörler bazında ihracat (\$; TİM, 2010)

	ERZURUM	ERZİNCAN	BAYBURT	TRA1
TARIM	3.793.046	1.141.532	0	4.934.578
SANAYİ	21.574.585	317.561	0	21.892.146
MADENCİLİK	1.331.782	683.069	0	2.014.851
TOPLAM	26.699.413	2.142.162	0	28.841.575

Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin 2010 yılı kayıtlarına göre; Erzurum'un 26,6 milyon \$'lık ihracat geliri elde ettiği ülkelerin başında; Azerbaycan-Nahcivan (7,7 milyon \$), K.Kıbrıs (6 milyon \$), Gürcistan (2,2 milyon \$), İran (2,2 milyon \$), Irak (1,9 milyon \$), Rusya (1,5 milyon \$) ve Nijerya (1 milyon \$) gelmektedir. Erzincan ise başta Irak (780 bin \$), Çin (665 bin \$), İtalya (130 bin \$), Tacikistan (100 bin \$) olmak üzere toplamda 2,1 milyon \$ ihracat geliri elde etmiştir.

İlin dış ticareti ile ilgili problemlerin başında ulaşım sorunu gelmektedir. Kars – Tiflis – Bakü demiryolu projesine ilave olarak Erzurum-Iğdır-Nahcivan arasında Dilucu Gümrük Kapısı'ndan geçen yeni bir demiryolu hattı ile Trabzon-Erzurum-Van-İran arasında inşa edilecek yeni bir demiryolu hattı, Erzurum'da ve TRA1 Bölgesi'nde dış ticaretin gelişmesine katkı sağlayabilecektir. Bunun yanında Palandöken Lojistik Köy Projesinin de hayata geçirilmesi ile bölge illerinden komşu ülkelere ihracatta büyük artış kaydedilmesi beklenmektedir.

6. ÖNE ÇIKAN SEKTÖRLERİN GÜÇLÜ ve ZAYIF YÖNLERİ, FIRSAT ve TEHDİTLERİ

6.1. GÜÇLÜ YÖNLER

- Küçük ve büyük baş hayvan varlığının zengin olması,
- Hayvancılık için geniş çayır ve mera alanları olması,
- Organik tarıma uygun nitelikte tarımsal alanların bulunması,
- Yem bitkisi yetiştiriciliğinin, bölgenin potansiyeli yüksek tarımsal üretim alanı olması,
- Bazı tarım ürünlerinde yüksek rakımın olumlu etkisi,
- Kış turizmi, doğa sporları, kültür ve inanç ve termal turizm potansiyelinin yüksek olması,
- 2011 Üniversitelerarası Kış Oyunlarının bölgede düzenlenmiş olması ve sonrasında kış sporları olimpiyatlarının düzenlenmesine imkân sağlayacak tesis alt yapısının bulunması,
- Sarıkamış Kayak Merkezine ve zengin turizm alanlarına (Doğu Karadeniz, Ağrı Dağı, Kars-Anı, Van Gölü havzası vb.) yakınlığı ile turizm kümelenmesine müsait olması,
- Yerel ve geleneksel el sanatlarının (Oltu taşı işlemeciliği, kuyumculuk v.b) gelişmiş olması,
- Nüfusun genç ve dinamik olması,
- Zengin maden yatakları ve jeotermal kaynakların bulunması,
- Hava, deniz, kara ve demiryolu ulaşım ağlarının üzerinde bulunması,
- Sağlık hizmetlerinin gelişmiş olması,
- Kimya ve ilaç sanayinde kullanılabilecek tıbbi ve aromatik bitkilerin bölgede yetişmesi,
- Mevcut ve kurulma aşamasında olan üniversitelerle bir eğitim merkezi olması.

6.2. ZAYIF YÖNLER

- Proje üretme kapasitesinin yetersiz olması,
- Markalaşma bilincinin gelişmemiş olması,
- İhracat kültürünün ve sınır ötesi işbirliğinin zayıf olması,
- Sektörel bilgi altyapısının yetersiz olması, doğru ve güncel verilerin bölge kurumlarınca yeterince üretilmemesi,

- Uygulanan teşvik ve hibe programlarının bölge halkı tarafından yeterince bilinmemesi,
- Sivil toplum, özel sektör, kamu kurumları ve üniversiteler arasındaki işbirliği kültürünün ve koordinasyonun zayıf olması,
- Bölgedeki kurum ve kuruluşların kurumsal kapasitelerinin zayıf olması,
- Sosyal ve kültürel faaliyetlerin yetersiz olması,
- Göçün işsizlikle bağlantılı olarak devam etmesi,
- İşgücünün niteliklerinin ve beceri düzeyinin yetersiz olması,
- Özellikle tarım, hayvancılık ve turizm sektöründe örgütlenmenin zayıf olması,
- Tarımın geleneksel yöntemlerle yapılmasına bağlı olarak verim düşüklüğünün ortaya çıkması,
- Tarım, turizm ve sanayi sektörlerinde altyapı eksikliklerinin olması,
- Büyük yerleşim yerlerine uzak olunması ve pazarlama ağlarının zayıf olması,
- İşletmelerin istihdam, örgütlenme ve kurumsal kapasite yönünden yetersiz olması,
- İklim şartları sebebiyle inşaat sezonunun kısa olması,
- Ağır iklim şartlarının sanayi sektörü üzerindeki olumsuz etkileri,
- Bölgenin ulusal ve uluslararası alanda yeterince tanıtılamaması,
- Sermaye birikiminin yetersiz olması,
- Girişimcilik kültürünün gelişmemiş olması,
- Rekabet gücünün düşük olması,
- İnovasyon ve AR-GE konusunda kültür ve bilincin yetersiz olması,
- Kayıtdışı istihdamın yüksek olması,
- Üretimde modern teknolojiye geçilememesi.

6.3. FIRSATLAR

- Kars – Tiflis demiryolu bağlantısı projesinin geliştirilmiş olması,
- Erzurum’da Lojistik Köy projesi çalışmalarına başlanmış olması,
- İlin teşvik uygulamalarında dördüncü bölgede yer alması,
- Bölgede tarım ve hayvancılığa dayalı sanayinin teşvik edilmesi,

- Organik tarıma olan ilginin artması,
- Ulaşım alanındaki projelerin diğer yatırımları kolaylaştıracak olması,
- Kalkınma Ajansının bölgede STK, özel sektör, yerel yönetimler, üniversiteler ve kamu kurumları arasındaki işbirliği kültürünü ve sosyal sermayeyi geliştirmeye yönelik çalışmalarda bulunması,
- Enerji ve maden kaynaklarının değerlendirilmesine yönelik çalışmaların yapılması,
- DAP önceliklendirme ve güncelleme çalışmalarının başlaması,
- Dış politikada Orta Asya, Rusya ve yakın komşu ülkelerle sıfır sorun politikasının uygulanması ve bu ülkelerle ticaretin geliştirilmesine yönelik çalışmaların başlaması,
- Alternatif turizm tiplerinin dünya gündeminde giderek daha fazla yer alması,
- Bölgede SODES programının uygulanması,
- Erzurum’da Cazibe Merkezi Programı’nın uygulanmaya başlanması.

6.4. TEHDİTLER

- İlin pazar alanlarıyla bağlantılarını istenilen düzeyde kuramaması,
- Alınan niteliksiz göç,
- Bazı komşu ülkelerle ticaretin önündeki uluslararası sorunlar,
- Erzurum’un ve TRA1 Bölgesi’nin seyahat acenteleri tarafından tur rotaları kapsamına alınmaması,
- Erzurum’un deprem kuşağında yer alması,
- İlerleyen yıllarda tarımsal ürünlerin ülkeler arası ticaretinin serbestleşme olasılığı,
- AB uyum sürecinde işletmelerin AB mevzuatındaki standartlara uyum sorunu.

7. ÖNE ÇIKAN SEKTÖRLERİN GELİŞTİRİLMESİ İÇİN VİZYON AMAÇ ve HEDEFLER

HEDEFLER

